

du, odpowiednio dobraną i bogatą ilustrację przykładową. O wartości książki stanowi sumienne omówienie metodologii badawczej, uzasadnianie podejmowanych kroków badawczych oraz ciągle dzielenie się z czytelnikiem własną refleksją badawczą.

Monografia proponuje czytelnikowi możliwość przyjrzenia się mowom sejmowym w różnych perspektywach: lingwistycznej, historycznej, kulturoznawczej. Warto zaakcentować, że założona przez autorkę wieloaspektowa analiza mów sejmowych, przebiegająca z wykorzystaniem zróżnicowanych i zasadnie dobranych metod badawczych, przyniosła interesujące wyniki: „Wnioski wypływające z przeprowadzonych analiz mogą też być wykorzystywane przez inne dyscypliny wiedzy m.in. historię i politologię, badające skuteczność działań parlamentarzystów” (s. 380). Kończąc monografię, M. Dawidziak-Kładoczna przypomina o postulacie wydania antologii mów Sejmu Wielkiego, wysuwany kilkadziesiąt lat temu przez Bernarda Krakowskiego, która umożliwiłaby spopularyzowanie tego wartościowego tekstu kultury.

Renata Bizior (Częstochowa)

***Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. Alicja Kulecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, ss. 537; il. 24.**

W ogólnopolskiej sieci archiwów państwowych, naukowych, kościelnych archiwa warszawskie należą do największych i najważniejszych instytucji tego typu w kraju, choćby ze względu na ilość przechowywanych akt i wartość zgromadzonych materiałów. W archiwach stołecznych były gromadzone dokumenty władców polskich, urzędów państwowych, wojskowych, samorządowych, różnych środowisk społecznych i zawodowych.

Historii archiwów warszawskich oraz ukazaniu sylwetek ludzi, którzy w nich pracowali, poświęcona była konferencja naukowa pt. *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej*, która odbyła się w Warszawie w dniach 20-21 października 2011 r. Organizatorami konferencji, nad którą patronat honorowy sprawowały: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Uniwersytet Warszawski oraz Wojewoda Mazowiecki, były: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego (IH UW), Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (NDAP), Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (AAW), Archiwum Akt Nowych

(AAN), Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Archiwum Państwowe Miasta Stołecznego Warszawy (APMSW), Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Instytut Pamięci Narodowej (IPN), Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie (PANAW), Polskie Towarzystwo Archiwalne (PTA) oraz Sekcja Edukacji Archiwalnej Stowarzyszenia Archiwistów Polskich (SEA SAP)¹.

Pokłosiem konferencji jest opublikowane przez Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego opracowanie zawierające w sumie 34 artykuły i przyczynki, które były wygłoszone w trakcie dwudniowych obrad². We wstępie redaktor naukowy tomu prof. Alicja Kulecka (IH UW) napisała m.in.: „Publikowany zbiór został poświęcony różnym aspektom działalności warszawskiego środowiska archiwalnego. Powstał jako efekt badań monograficznych prowadzonych przez pracowników uczelni i archiwów polskich. Przedmiotem zainteresowania stały się więc archiwa warszawskie i ich miejsce oraz rola w przestrzeni publicznej jako instytucji, których zasadniczą misją była ochrona dziedzictwa kulturowego, kształtowanie postaw wobec przeszłości, tworzenie forum współdziałania i wymiany doświadczeń pomiędzy pokoleniami i różnymi środowiskami intelektualnymi”³.

Publikacja została podzielona na cztery następujące części: I. *Archiwa warszawskie w przestrzeni publicznej*, II. *Dorobek teoretyczny i metodyczny archiwów warszawskich*, III. *Pomiędzy historią a pamięcią. Osobowości warszawskiego środowiska archiwalnego*, IV. *Współczesne oblicze archiwów warszawskich*.

Część I zawiera artykuły i przyczynki poświęcone archiwom oraz archiwistom warszawskim. Dział ten otwiera przyczynek Wojciecha Krawczuka *Metrykanci koronni w Warszawie*, w którym autor przedstawił zadania i obowiązki metrykantów koronnych oraz ich związków z Warszawą od końca XVI do końca XVIII w. Następny artykuł, autorstwa Ireny Mamczak-Gadkowskiej, *Archiwa warszawskie w Polsce niepodległej (1918-1939)*, omawia działalność tych placówek w latach II Rzeczypospolitej: genezę archiwów i ich zasób, stan kadrowy, prace nad porządkowaniem i opracowaniem zasobu oraz działalność naukową i wydawniczą. Agnieszka Rosa w artykule *Archiwiści warszawscy a toruńska archiwistyka uniwersytecka* opisała związki archiwistów warszawskich z toruńską archiwistyką uniwersytecką. Szczególnie została tu podkreślona rola prof. Andrzeja Tomczaka w okresie, kiedy był kierownikiem Zakładu

---

¹ Otwarcie konferencji nastąpiło 20 października 2011 r. o godz. 10.00 w Sali im. Tadeusza Manteuffla Instytutu Historycznego UW (Gmach Pomuzealny) przy ul. Krakowskie Przedmieście 26/28. Konferencję poprzedziła wystawa *Archiwa warszawskie dawniej i dziś*, eksponowana w Galerii Plenerowej w Warszawie, ul. Krakowskie Przedmieście, róg Traugutta, od 22 września do 21 października 2011 r. Ponadto w trakcie obrad w AGAG, w Sali im. J. Siemieńskiego nastąpiło otwarcie wystawy pt. *Od Archiwum Krajowego Ogólnego do Archiwum Głównego Akt Dawnych (1808-2010)*.

² Łącznie w programie konferencji znalazło się 45 referatów.

³ A. Kulecka, *Wstęp*, w: *Wkład archiwistów warszawskich*, s. 9.

Archiwistyki w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Następny artykuł, *Piotrkowski epizod życia zawodowego archiwistów warszawskich* pióra Tomasza Matuszaka, przedstawia wpływ pracowników archiwów warszawskich na działalność Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim: Józefa Stojanowskiego, Jadwigę Karwasińską, Jadwigę Jankowską, Adolfa Erazma Mysłowskiego. Po upadku powstania warszawskiego, w związku z akcją zabezpieczania archiwaliów warszawskich, w grudniu 1944 r. przybyli do Piotrkowa Trybunalskiego wraz z ocalałymi aktami. W większości archiwisci pracowali przez krótki czas (1944-1945) z wyjątkiem Adolfa Erazma Mysłowskiego, który pracował w archiwum piotrkowskim do końca 1949 r. Tadeusz Paweł Rutkowski w artykule *Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i jej pracownicy jako obiekt działań operacyjnych Służby Bezpieczeństwa w latach 70. i 80.* przedstawił działania operacyjne Służby Bezpieczeństwa wobec Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i jej pracowników w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, kiedy funkcję Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych pełnili kolejno Tadeusz Walichnowski i Marian Wojciechowski. W artykule *Nazwy Archiwum Głównego w XIX w.* autor Jacek Krochmal przedstawił, jak zmieniała się na przestrzeni lat nazwa dzisiejszego Archiwum Głównego Akt Dawnych. Kolejne artykuły tej części dotyczą dziejów, zasobów i roli archiwów działających obecnie w Warszawie. Karol Dowgiało w opracowaniu *Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie – rys historyczny* przedstawił historię archiwum oraz sylwetki pracujących tam archiwistów. Filip Kwiatek jest autorem przyczynku *Zbiory fotograficzne Narodowego Archiwum Cyfrowego – wczoraj, dziś, jutro*. Jolanta Stasiak przedstawiła w artykule *Archiwum Polskiej Akademii Nauk wśród archiwów warszawskich* dzieje tej placówki pod kierownictwem jej kolejnych dyrektorów: Zygmunta Kolankowskiego, Kazimierza Krzosa, Jana Andrzeja Igielskiego, Hanny Dymnickiej-Wołoszyńskiej oraz Hanny Krajewskiej, do chwili obecnej. Anna Belka jest autorką opracowania *Próby rekonstrukcji zasobu Archiwum Miejskiego w Warszawie w pierwszych latach po II wojnie światowej (wybrane problemy)*, w którym zawarła opis działań zmierzających do odtworzenia zniszczonego i rozproszonego zasobu tej instytucji. Anna Barszcz przedstawiła sylwetki pracowników archiwum zakładowego Prezydium Rady Ministrów i Urzędu Rady Ministrów w artykule *Kadry archiwum zakładowego Prezydium Rady Ministrów/Urzędu Rady Ministrów w latach 1945-1996*. Część I zamyka opracowanie Rafała Leśkiewicza *Powstanie i działalność archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – bilans 11 lat istnienia*, przedstawiające historię i zasób archiwalny tej najmłodszej spośród archiwów warszawskich instytucji.

Następna część została poświęcona dorobkowi teoretycznemu i metodycznemu archiwów warszawskich. Agnieszka Bartoszewicz w przyczynku *Księgi miejskie w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Stan opracowania i możliwości badawcze* omówiła przechowywane w tymże archiwum księgi miejskie,

stan ich zachowania i opracowania oraz zaprezentowała możliwości badawcze nad tą spuścizną po kancelariach miejskich z XV-XVIII w. Piotr Dymmel, w opracowaniu *Józefa Siemieńskiego wkład do teorii edytorstwa dawnych tekstów*, poświęconemu dyrektorowi Archiwum Głównego Akt Dawnych, wybitnemu archiwista i historykowi, przedstawił jego dorobek edytorski w zakresie teoretycznym. W przyczynku *Prekursorzy standaryzacji opisu archiwalnego – Teodor Wierzbowski i Adam Wolff* autor Hubert Wajs omówił zagadnienia dotyczące standaryzacji opisu archiwalnego oraz ich prekursorów: Wierzbowskiego oraz Wolffa. Natomiast Urszula Kacperczyk w artykule *Koncepcja opracowania inwentarzy idealnych akt urzędów i instytucji z epoki stanisławowskiej i jej realizacja podjęte w przewodniku Archiwum Głównego Akt Dawnych* przedstawiła problemy rekonstrukcji zespołów stanowiących efekt działalności urzędów z okresu panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Alicja Kulecka w opracowaniu *Inspiracje francuską i niemiecką myślą archiwalną w środowisku archiwistów warszawskich (1918-1989)* podjęła próbę ukazania recepcji dorobku archiwistki francuskiej i niemieckiej w publikacjach archiwistów i historyków warszawskich. Dział ten zamyka artykuł Adama Grzegorza Dąbrowskiego *Problemy zarządzania dokumentacją w urzędach administracji państwowej w świetle referatu Józefa Stojanowskiego z 1937 r.*, w którym autor omówił referat wygłoszony przez Stojanowskiego podczas konferencji kierowników archiwów państwowych w grudniu 1937 r.

Część III została poświęcona wybranym postaciom archiwistów i historyków warszawskich. Dział ten otwiera artykuł Anity Chodkowskiej *Piotr Bańkowski – redaktor „Archeionu”*, w którym autorka przybliżyła działalność tego wybitnego archiwisty na stanowisku naczelnego redaktora „Archeionu”. Antoni Zieliński w artykule *Grzegorz Jakubowski (1954-2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetka praktyka* przedstawił postać Grzegorza Jakubowskiego, archiwisty Archiwum Akt Nowych, następnie dyrektora Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i w końcu dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w początkowym okresie działalności tej instytucji. Stefan Ciara w szkicu *Jadwiga Karwasińska (1900-1986). Kustosze Archiwum Głównego Akt Dawnych, badaczka polskiego średniowiecza, edytorka źródeł*, przypomniał najważniejsze zasługi Karwasińskiej dla warszawskiej i polskiej archiwistyki, a także dla historiografii i edytorstwa źródeł. Janusz Łossowski w artykule *Wspomnienia Kazimierza Konarskiego z okresu wojny jako obraz przeżyć jednostki w czasie zmagania z dwoma systemami totalitarnymi* przedstawił tego archiwistę jako świadka wydarzeń w latach II wojny światowej oraz jako autora narracji o nich. Z kolei Iwona M. Dacka-Górzyńska w opracowaniu *Profesor Stefan Krzysztof Kuczyński i jego dorobek archiwalny (1938-2010)* przedstawiła drogę zawodową badacza oraz jego wkład w rozwój teorii i metodyki archiwalnej, zwłaszcza

w zakresie sfragistyki i opracowania pieczęci. Bartosz Borkowski w szkicu *Warszawa w archiwaliach inżyniera Juliana Adama Majewskiego* przybliżył sylwetkę tego zasłużonego dla stolicy inżyniera i budowniczego, wzbogacając swój tekst fragmentami wspomnień swego bohatera. Ilona Florczak w rozważaniach *Adam Moraczewski – historyk i archiwista Warszawy (1907-1941)* przedstawiła archiwistę związanego z Archiwum Oświecenia Publicznego, współpracownika Wydziału Archiwów Państwowych i Archiwum Miejskiego. Natalia Bujniewicz i Agnieszka Zajas są autorkami szkicu *Bronisław Pawłowski i Bolesław Waligóra – szefowie Archiwum Wojskowego w 20-leciu międzywojennym*, w którym przedstawiły działalność naukową i zawodową dyrektorów Centralnego Archiwum Wojskowego. Z kolei Urszula Kowalczyk jest autorką przyczynku *Anna Maria Przybyłowiczowa (1902-1968) – historyczka, archiwistka, bibliotekarka*, gdzie obok życiorysu przedstawiła także schemat organizacyjny Archiwum Państwowego Muzeum Archeologicznego, którego autorką była Anna Przybyłowicz. Anna Ostrowska w szkicu *Franciszka Ramotowska (1922-2003)* ukazała sylwetkę tej zasłużonej archiwistki Archiwum Głównego Akt Dawnych i badaczki historii powstania styczniowego. Agnieszka Laskowska jest autorką artykułu *Spuścizna Witolda Suchodolskiego – problemy opracowania i wartości źródłowej*, w którym dokonała analizy spuścizn po tym wybitnym archiwistcie, znajdujących się w Archiwum Akt Nowych oraz w Archiwum Polskiej Akademii Nauk. Anna Wajs w przyczynku *Profesor Irena Sułkowska-Kurasiowa* zaprezentowała sylwetkę, wybitnej historyczki, archiwistki i edytorce źródeł, współtwórczyni inwentarza Metryki Koronnej. Dział ten zamyka artykuł Rafała Jankowskiego poświęcony Teresie Zielińskiej, pracownicy Archiwum Głównego Akt Dawnych, badaczce genealogii rodzin szlacheckich i arystokratycznych: *Profesor Teresa Zielińska – archiwista i historyk Archiwum Głównego Akt Dawnych*.

Część IV, ostatnia, poświęcona współczesnym problemom archiwów warszawskich, zawiera trzy opracowania. W pierwszym, zatytułowanym *Archiwum partnerem szkoły w procesie kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży*, autorka Violetta Urbaniak zawarła analizę różnych form pracy archiwalnej służących edukacji historycznej. Wojciech Woźniak w artykule *Zadania Narodowego Archiwum Cyfrowego w zakresie gromadzenia, przechowywania i udostępniania dokumentów elektronicznych* ukazał genezę powstania i zadania NAC oraz problemy związane z wpływem nowych form zapisu informacji w postaci cyfrowej na pojęcia, kancelarię i archiwa bieżące. Ten sam autor w ostatnim artykule *Zintegrowany System Informacji Archiwalnej (ZoSIA) jako przyszłość systemów informatycznych w archiwach państwowych* dokonał oceny tego systemu jako narzędzia służącego zarządzaniu materiałami archiwalnymi, ze szczególnym uwzględnieniem efektywności wyszukiwania. Obecnie system ten jako narzędzie pracy wdrożony jest w ramach testów w dwóch archiwach państwowych: w Poznaniu (wraz z oddziałami w Koninie, Pile i Gnieźnie) i w Lublinie (wraz z oddziałami w Chełmie, Kraśniku, Radzynie Podlaskim).

Zebrane w niniejszej publikacji artykuły i przyczynki niewątpliwie przyczynią się do lepszego poznania historii archiwów warszawskich i ludzi z nimi związanych. Opracowanie to może służyć jako materiał pomocniczy dla studentów archiwistyki oraz jako źródło informacji dla osób zainteresowanych historią archiwistyki polskiej i dziejami archiwów warszawskich w szczególności. Publikacja zawiera ponadto 24 czarno-białe ilustracje, streszczenia referatów w języku angielskim oraz indeks osób.

Inicjatywa archiwów i archiwistów warszawskich przedstawienia w formie zbioru studiów działalności tychże instytucji jest ze wszech miar godna naśladowania. Należy mieć nadzieję, że w niedługim czasie ukażą się podobne publikacje przedstawiające wkład archiwistów krakowskich, łódzkich czy poznańskich w rozwój archiwistyki polskiej.

Jarosław Matysiak (Poznań)

Sławomir Zabraniak, *Stan duchowieństwa a religijność w archidiakonatach: kaliskim, uniejowskim i wieluńskim (1660-1763)*, Rzeszów 2012, ss. 405.

Temat podjęty przez autora jest typowo problemowy, tzn. bierze pod uwagę dwa zjawiska blisko ze sobą powiązane, ale wymagające odrębnego potraktowania metodologicznego i materiałowego. Na czoło wysuwa charakterystykę duchowieństwa na obszarze trzech archidiakonatów, stanowiących geograficznie zwarte terytorium, zatem istniała tu możliwość zastosowania jednolitych kryteriów ocen. Drugie zjawisko omawiane w książce to religijność. Wprawdzie brakuje w tytule konkretnego jej odniesienia, ale, jak zresztą potwierdza to treść dzieła, chodzi o społeczność objętą opieką duszpasterską. Zatem te dwa elementy: stan duchowieństwa i religijność wiernych, mają wzajemne powiązania i prześledzenie ich jest istotnym problemem badawczym.

Stulecie na przełomie XVII i XVIII w. – taki okres stanowi przedział chronologiczny monografii – jest bardzo bogate w wydarzenia i nosi na sobie piętno przeobrażeń politycznych i społecznych w Rzeczypospolitej, występujących po najeździe szwedzkim i u schyłku polskich dynastii narodowych oraz w epoce saskiej. Wprawdzie nie polityczne stosunki determinowały zjawiska badane przez autora, ale zarówno duchowieństwo owych czasów, jak i ogół wiernych podlegali skutkom społecznym, jakie generowało ówczesne społeczeństwo, o ile o takowym można mówić przy ówczesnym rozwarstwieniu i sytuacji prawnej mieszkańców Polski. Trzeba by raczej mówić o stanach, biorąc pod uwagę zróżnicowanie prawne i obyczajowe je dzielące. Każdy z tych stanów objęty był pieczęcią duszpasterską, choć w innym wymiarze i w zróżni-